

ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНО-ГРОШОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

©2019 БЛИЗНЮК О. П., СТАВЕРСЬКА Т. О., ІВАНЮТА О. М.

УДК 658.14/17(477)
JEL: E42; H89; O11

Близнюк О. П., Ставерська Т. О., Іванюта О. М. Формування кредитно-грошового механізму забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі України

Метою статті є обґрунтування суті, функцій, принципів, структурно-логічних зв'язків складових елементів, важелів та інструментів формування кредитно-грошового механізму забезпечення функціонування підприємств торгівлі, виявлення тенденцій його впливу на ефективність та сталий соціально-економічний розвиток торговельних підприємств в Україні. Визначено особливості фінансово-кредитного механізму, який становить сукупність інституційних та організаційно-управлінських елементів, методів, форм, важелів, інструментів, інформаційно-правового та нормативного забезпечення фінансово-кредитного впливу на поточний стан і соціально-економічний розвиток ринкових структур. Доведено, що фінансова та грошова-кредитна складові економічного механізму діють у тісній взаємозалежності та взаємозв'язку, доповнюючи один одного. У процесі розширеного відтворення їх слід розглядати як єдину систему, яка забезпечує необхідними фінансово-кредитними ресурсами соціально-економічну діяльність держави та господарюючих суб'єктів. Особливістю кредитно-грошового механізму забезпечення розвитку торговельного підприємства є його спрямованість на формування тимчасових фондів позикових ресурсів підприємства, залучених на принципах зворотності, строковості, платності, добровільності, ефективного використання в процесі торговельно-господарської діяльності, яке б забезпечувало окупність позикових коштів та соціально-економічний розвиток суб'єкта підприємництва. Досліджено дію кредитно-грошового механізму, функціонування його структурних елементів, їх взаємозв'язків, форм, методів, інструментів, важелів впливу на забезпечення сталого розвитку торговельних підприємств. Зважаючи на високий рівень використання позикового капіталу в діяльності торговельних підприємств України, виділено ключові методи, важелі та інструменти кредитно-грошового механізму забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі, які безпосередньо пов'язані з ефективним управлінням позиковими фінансовими ресурсами: загальноринкові, інфляційні, цінові, вартісні, часові, просторові, організаційно-технічні, структурно-динамічні, результативні, ризикові.

Ключові слова: фінансовий і кредитно-грошовий механізм, сталий розвиток, підприємство торгівлі.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-240-249>

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 20.

Близнюк Оксана Павлівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, аналізу та страхування, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)
E-mail: bliznukoksana@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1321-1563>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/I-5580-2018>

Ставерська Тетяна Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри фінансів, аналізу та страхування, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

E-mail: staverskaya@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8417-2982>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/G-7441-2016>

Іванюта Оксана Миколаївна – доцент кафедри фінансів, аналізу та страхування, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

E-mail: oksnuta@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6271-5261>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/I-1118-2018>

УДК 658.14/17(477)
JEL: E42; H89; O11

UDC 658.14/17(477)
JEL: E42; H89; O11

Близнюк О. П., Ставерская Т. А., Иванюта О. Н. Формирование кредитно-денежного механизма обеспечения устойчивого развития предприятий торговли Украины

Целью статьи является обоснование сути, функций, принципов, структурно-логической связи составных элементов, рычагов и инструментов формирования кредитно-денежного механизма обеспечения функционирования предприятий торговли, выявления тенденций его влияния на эффективность и устойчивое социально-экономическое развитие торговых предприятий в Украине. Определены особенности финансово-кредитного механизма, который представляет совокупность институциональных и организационно-управленческих элементов, методов, форм, рычагов, инструментов, информационно-правового та нормативного обеспечения финансово-кредитного влияния на текущее состояние и социально-экономическое развитие рыночных структур. Доказано, что финансовая и денежно-кредитная составляющие экономического механизма действуют в тесной взаимозависимости и взаимосвязи, дополняя друг друга. В процессе расширенного воспроизводства их нужно рассматривать как единую систему, которая обеспечивает необходимыми финансово-кредитными ресурсами социально-экономическую деятельность государства и хозяйствующих субъектов. Особенностью кредитно-денежного меха-

Blyzniuk O. P., Staverska T. O., Ivanyuta O. M. Formation of a Credit-Monetary Mechanism for Ensuring the Sustainable Development of Ukrainian Trade Enterprises

The article is aimed at substantiating the essence, functions, principles, structural-logical links of the components, levers and instruments of formation of the credit-monetary mechanism for ensuring the function of trade enterprises, identifying tendencies of its impact on the efficiency and sustainable socio-economic development of trade enterprises in Ukraine. The features of the financial-credit mechanism, which represents a set of institutional and organizational-managerial elements, methods, forms, levers, instruments, information-legal provision of the financial-credit influence on the current status and the socio-economic development of market structures are defined. It is proved that the financial and monetary-credit components of the economic mechanism operate in close interdependence and interconnection, complementing each other. In the process of expanded reproduction, they should be considered as a single system, which provides the necessary financial-credit resources to the socio-economic activities of the State and economic entities. A special feature of the credit-monetary mechanism for ensuring the development of trade enterprise is its focus on the formation

низма обеспечения развития торгового предприятия является его направленность на формирование временных фондов заемных ресурсов предприятия, вовлеченных на принципах возвратности, срочности, платности, добровольности, эффективного использования в процессе торгово-хозяйственной деятельности, которое бы обеспечивало окупаемость заемных средств и социально-экономическое развитие субъекта предпринимательства. Исследовано действие кредитно-денежного механизма, функционирование его структурных элементов, их взаимосвязей, форм, методов, инструментов, рычагов влияния на обеспечение постоянного развития торговых предприятий. Принимая во внимание высокий уровень использования заемного капитала в деятельности торговых предприятий Украины, выделены ключевые методы, рычаги и инструменты кредитно-денежного механизма обеспечения устойчивого развития предприятий торговли, которые непосредственно связаны с эффективным управлением заемными финансовыми ресурсами: общие рыночные, инфляционные, ценовые, стоимостные, временные, пространственные, организационно-технические, структурно-динамические, результативные, рискованные.

Ключевые слова: финансовый и кредитно-денежный механизм, устойчивое развитие, предприятие торговли.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Библ.:** 20.

Близнак Оксана Павловна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов, анализа и страхования, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: bliznukoksana@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1321-1563>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/J-5580-2018>

Ставерская Татьяна Александровна – кандидат экономических наук, доцент, докторант кафедры финансов, анализа и страхования, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: staverskaya@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8417-2982>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/G-7441-2016>

Иванюта Оксана Николаевна – доцент кафедры финансов, анализа и страхования, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: oksnuta@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6271-5261>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/J-1118-2018>

of temporary funds of borrowed resources of the enterprise, involved on the principles of return, urgency, payment, voluntary behavior, effective use in the process of trade-economic activity, which would ensure repayment of the borrowed funds and the socio-economic development of the entity of entrepreneurship. The effect of the credit-monetary mechanism, functioning of its structural elements, their relationships, forms, methods, instruments and levers of influence on ensuring the constant development of trade enterprises is researched. Taking attention of the high level of use of borrowed capital in the activities of trade enterprises in Ukraine, key methods, levers and instruments of the credit-monetary mechanism for ensuring the sustainable development of trade enterprises are allocated, that are directly related to the efficient management of leveraged financial resources, such as: general market, inflation, price, cost, temporal, spatial, organizational-technical, structural-dynamic, efficient, risky.

Keywords: financial and credit-monetary mechanism, sustainable development, enterprise of trade.

Fig.: 3. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 20.

Blyzniuk Oksana P. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Analysis and Insurance, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (333 Klochkivska Str., Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: bliznukoksana@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1321-1563>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/J-5580-2018>

Staverska Tetiana O. – PhD (Economics), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree of the Department of Finance, Analysis and Insurance, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (333 Klochkivska Str., Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: staverskaya@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8417-2982>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/G-7441-2016>

Ivanyuta Oksana M. – Associate Professor of the Department of Finance, Analysis and Insurance, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (333 Klochkivska Str., Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: oksnuta@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6271-5261>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/J-1118-2018>

Невід'ємною складовою макроекономічного та внутрішньогосподарського механізмів суб'єктів підприємництва є ефективно функціонуючий фінансово-кредитний механізм, який становить сукупність інституційних та організаційно-управлінських елементів, методів, форм, важелів, інструментів, інформаційно-правового та нормативного забезпечення фінансово-кредитного впливу на поточний стан і соціально-економічний розвиток ринкових структур. Фінансова та грошово-кредитна складові економічного механізму діють у тісній взаємозалежності та взаємозв'язку, доповнюючи один одного. У процесі розширеного відтворення їх слід розглядати як єдину систему, яка забезпечує необхідними фінансово-кредитними ресурсами соціально-економічну діяльність держави та господарюючих суб'єктів.

У наукових працях економічного спрямування широко висвітлено механізм впливу фінансової та грошово-кредитної політики держави, фінансового законодавства на розвиток підприємницьких структур. Фінансово-кредитний механізм розглядається більшою мірою на макрорівні як взаємопов'язана

система методів, важелів, інструментів державного регулювання, фінансово-кредитного планування, форм організації управління фінансовою та грошово-кредитною системами країни.

Розвиток підприємств торгівлі в умовах соціально-економічної кризи, дефіциту власного капіталу та високої залежності від позикових фінансових ресурсів вимагають від науковців і практиків пошуку й реалізації нових дієвих підходів та методів управління, що спроможні забезпечити ефективне функціонування фінансово-кредитного механізму економічного розвитку.

Дослідження теоретико-методичних і практичних аспектів функціонування фінансового та грошово-кредитного механізмів забезпечення діяльності підприємницьких структур, зокрема торговельних підприємств в Україні з метою підвищення їх ефективності, дієвості та злагодженості на макро- та мікрорівнях економічної системи, залишається актуальним напрямом наукових пошуків. Обґрунтування нових напрямів удосконалення фінансової та грошово-кредитної діяльності держави, розвитку

фінансово-кредитної інфраструктури, необхідність об'єктивної оцінки їх впливу на розвиток внутрішньогосподарського фінансово-кредитного механізму підприємств торгівлі потребують подальшого наукового дослідження і зумовляють актуальність теми даної статті, її мету та завдання.

Вагомий внесок у розробку теоретико-методичних і практичних аспектів формування й розвитку фінансово-кредитного механізму функціонування підприємств в умовах розвинутого ринку зробили наукові праці відомих зарубіжних економістів: Ю. Брігхема, М. Гордона, А. Гроппеллі, Г. Дональдсона, М. Міллера, Ф. Модільяні, Е. Нікбахта, Дж. К. Ван Хорна, У. Шарпа та ін.

Питання функціонування фінансового та грошово-кредитного механізмів держави та підприємницьких структур отримали розвиток у наукових працях І. О. Бланка, С. О. Булгакової, О. Д. Василика, В. В. Глуценка, М. В. Грідчиної, Л. А. Дробозиної, Г. Г. Кірейцева, Л. О. Лігоненко, О. Г. Мендрула, В. М. Опаріна, І. А. Павленка, А. М. Поддєрьогіна, О. Р. Романенко, Є. С. Стоянової, В. М. Суторміної, В. М. Федосова та ін.

Ураховуючи домінуючу роль позикових фінансових ресурсів у формуванні оборотного капіталу підприємств оптової та роздрібною торгівлі, особливої уваги, на наш погляд, потребує дослідження дії кредитно-грошового механізму, функціонування його структурних елементів, їх взаємозв'язків, форм, методів, інструментів, важелів впливу на забезпечення сталого розвитку торговельних підприємств.

Цілями статті є обґрунтування суті, функцій, принципів, структурно-логічних зв'язків складових елементів, важелів та інструментів формування кредитно-грошового механізму забезпечення функціонування підприємств торгівлі, виявлення тенденцій його впливу на ефективність та сталий соціально-економічний розвиток торговельних підприємств в Україні.

Розмаїття поглядів економістів щодо розуміння сутності, ролі, функцій, структури, принципів, специфіки функціонування, напрямів впливу на економічні процеси на макро- та мікрорівнях підтверджує багатоаспектність понять «фінансовий механізм», грошово-кредитний механізм», «фінансово-кредитний механізм».

Значна кількість науковців відводять державі та державним фінансам провідну роль у формуванні та функціонуванні фінансового та грошово-кредитного механізмів і розглядають їх як складові частини глобального господарського механізму держави, який значною мірою визначає характер економічної системи в цілому.

Так, у наукових працях О. Д. Василика, К. В. Павлюка, В. Д. Базилевича, Л. О. Баластрика, присвячених становленню та розвитку державних фінансів, надається визначення фінансового механізму як

«комплексу спеціально розроблених і спеціально закріплених у державі форм і методів створення й використання фондів фінансових ресурсів» [1, с. 11], «сукупності економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави в процесі створення і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів та населення» [2, с. 18].

В. М. Опарін, О. Р. Романенко та ін. розглядають фінансовий механізм як сукупність фінансових методів і форм організації фінансових відносин, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства [3; 4]. На думку С. О. Булгакової та Л. І. Василенко, фінансовий механізм становить систему встановлених державою форм і методів організації фінансових відносин, за його допомогою здійснюється розподіл валового внутрішнього продукту та національного доходу держави [5].

Інші автори, такі як С. І. Берлін, Н. В. Колчина, Г. Б. Поляк, Л. П. Павлова, А. М. Ковальова, зосереджують свою увагу на дослідженні дії фінансового механізму на мікрорівні, за допомогою якого здійснюється управління фінансами підприємств. Фінансовий механізм розглядається ними як частина господарського механізму, яка являє собою форми та методи управління фінансами підприємства з метою отримання максимального прибутку [6–8].

Т. В. Брайчева характеризує фінансовий механізм як «зовнішню оболонку фінансів, яка має прояв у фінансовій практиці» [9, с. 61]. Г. Г. Кірейцев пропонує два підходи до розуміння суті фінансового механізму: перший – функціонування самих фінансів підприємств, матеріальним відображенням яких є грошові потоки; за другим підходом – це сукупність методів і форм, інструментів, прийомів і важелів впливу на стан і розвиток підприємства, тобто зовнішня дія функціонування фінансів підприємств [10, с. 17–22].

В. М. Суторміна, В. М. Федосов, Н. С. Рязанова фінансовий механізм розглядають як «систему управління фінансами підприємства, яка включає систему принципів, методів, засобів та форм організації грошових відносин» [11, с. 62]. Г. Г. Кірейцев, М. М. Александрова, Н. Г. Виговська та ін. під фінансовим механізмом розуміють «сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства» [12, с. 19]. За А. М. Поддєрьогіним, «фінансовий механізм – цілісна система управління фінансами підприємства, яка призначена для організації взаємодії об'єктів і суб'єктів господарювання у сфері фінансових відносин» [13, с. 11].

Л. О. Лігоненко, Н. М. Гуляева, Н. А. Гринюк та ін. надають широкий спектр визначень фінансового механізму підприємства як «системи управління фінансами з метою оптимізації їхнього впливу на кін-

цеві результати виробництва», «системи управління фінансовими відносинами, які дають змогу досягти головної мети підприємств – одержання максимального прибутку», «сукупності форм і методів впливу на суб'єкти та об'єкти фінансового управління для досягнення стратегічних цілей» [14, с. 15–16].

Аналіз наукових підходів виявив прихильність авторів до дослідження суті та складових фінансового механізму держави та підприємств, залишивши поза увагою грошово-кредитний механізм, особливо той, що стосується суб'єктів підприємництва, який, на думку більшості науковців, є матеріальною основою та невід'ємною складовою фінансового механізму.

Так, В. М. Федосов, В. М. Опарін та С. В. Львовичін вважають, що кредит визначається як складова фінансів, кредитна система – як частина фінансового ринку, який належить до фінансової системи, а дії фінансів і кредиту мають єдиний механізм впливу. Окрім того, на підприємстві, враховуючи принципи організації фінансів, більш доцільне використання саме терміна «фінансовий механізм» [15].

Між фінансовим і кредитним механізмами існує нерозривний зв'язок і відмінності, які випливають із економічної природи фінансів і кредиту, різних функцій даних економічних категорій, особливостей функціонування та регулювання фінансових і кредитних відносин між економічними суб'єктами. Водночас, у сучасних економічних умовах фінансові та кредитні відносини, маючи спільну грошову природу, доповнюють один одного та взаємодіють у складному загальному фінансово-кредитному механізмі держави та суб'єктів господарювання. Ураховуючи те, що в процесі кругообігу коштів фінансові та кредитні ресурси економічних суб'єктів тісно взаємозв'язані, але існують певні особливості функціонування та регулювання фінансових і кредитних відносин, то цілком обґрунтованим є підхід учених, які розглядають єдиний фінансово-кредитний механізм.

Так, колектив авторів В. В. Глущенко, О. Є. Богатир, О. В. Глущенко, О. І. Давидова та ін. досліджують вплив саме фінансово-кредитного механізму на розвиток суб'єктів господарювання, «головним завданням якого в сучасних мовах є забезпечення узгодження економічних інтересів держави із суб'єктами господарювання. Для цього він повинен відповідати таким вимогам: настроєність кожного елементу фінансово-кредитного механізму на виконання властивого йому навантаження; напрям функціонування елементів фінансово-кредитного механізму на забезпечення інтересів всіх господарюючих суб'єктів; взаємозв'язок всіх елементів і їх своєчасна реакція на зміни, що відбуваються в господарському механізмі» [16, с. 22–23].

Найбільш чітко розмежовані поняття «фінансовий механізм» і «кредитний механізм» в «Енцикло-

педії: бізнесу, економіки, менеджменту» за редакцією Р. С. Дяківа, де вказано: «Фінансовий механізм – складова господарського механізму, яка є сукупністю форм і методів створення і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення потреб державних структур, господарюючих суб'єктів і населення». «Кредитний механізм – складова господарського механізму, що включає кредитні інструменти, важелі та стимули, кредитне планування, законодавство й управління кредитом [17, с. 316, 610].

На відміну від фінансів, які виражають розподільчі та перерозподільчі економічні відносини з метою створення централізованих і децентралізованих фондів цільового призначення, кредит – це економічні відносини між різними суб'єктами (юридичними та фізичними особами, державами) з приводу перерозподілу вартості в процесі передачі один одному в тимчасове користування вільних грошових коштів (або матеріальних засобів) на засадах зворотності, платності, строковості, забезпеченості та добровільності.

Про суттєву роль кредитно-грошового механізму та політики управління позиковим капіталом як невід'ємної складової фінансово-економічного механізму забезпечення розвитку підприємств торгівлі свідчать розрахункові дані, зроблені на основі офіційної інформації Державної служби статистики України [18–20].

Аналіз основних економічних показників фінансово-господарської діяльності підприємств оптової та роздрібною торгівлі України за період 31.12.2010 – 31.12.2017 рр. показав такі переважні тенденції (табл. 1, рис. 1, рис. 2):

- ✦ у структурі капіталу підприємств торгівлі власні кошти складають крайненьку питому вагу – 9,8–8,5% у період 2010–2013 рр.; від'ємний власний капітал у період 2014–2016 рр. (–2,1; –4,8%; –1,5% відповідно); у 2017 р. частка власних фінансових ресурсів у структурі капіталу становить 1,3%;
- ✦ спостерігається висока питома вага позикових коштів у структурі фінансових джерел формування активів і капіталу підприємств оптової та роздрібною торгівлі України (90,2–91,5% у період 2010–2013 рр.; 102,1%; 104,8; 101,5% у період 2014–2016 рр.), тобто позикові кошти у структурі балансу повністю витіснили власний капітал торговельних підприємств; у 2017 р. частка позикових фінансових ресурсів у капіталі становила 98,7%;
- ✦ динаміка та нестабільність рівня відсоткових ставок на ринку капіталів для юридичних осіб за довго- та короткостроковими кредитами банківських установ (15,5–24,4% у період 2010–2015 рр.; 19,2–17,5% у період 2016–2017 рр.) суттєво вплинули на середньозважену вартість позикового та загального капіталу торговельних підприємств (див. табл. 1, рис. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників обсягу та структури капіталу підприємств оптової та роздрібної торгівлі України за період 2010–2017 рр.

Показник	Період									
	31.12.2010	31.12.2011	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2017		
Капітал (активи), млн грн	930790,7	1061988,0	1113019,5	1148632,8	1171108,1	1397959,2	1790317,2	1993356,9		
У тому числі: власний капітал	91606	105728,3	106525,9	97560,1	-24005,6	-67325,4	-27173,6	26231,7		
Питома вага в капіталі, %	9,84	9,96	9,57	8,49	-2,05	-4,82	-1,52	1,32		
Позиковий капітал	839184,7	956259,7	1006493,6	1051072,7	1195113,7	1465284,6	1817490,8	1967125,2		
Питома вага в капіталі, %	90,16	90,04	90,43	91,51	102,05	104,82	101,52	98,68		
У тому числі: довгостроковий позиковий капітал	130874,8	144983	151796,6	167983,4	199211,5	253026,1	274372,8	295140,6		
Питома вага в капіталі, %	14,06	13,65	13,64	14,62	17,01	18,10	15,33	14,81		
Короткостроковий позиковий капітал	708309,9	811276,7	854697,0	883089,3	995902,2	1212258,5	1543118,0	1671984,6		
Питома вага в капіталі, %	76,10	76,39	76,79	76,88	85,04	86,72	86,19	83,88		
У тому числі: короткострокові кредити банків	75264,9	108170,5	119998,2	119274,1	139204,8	143782,9	135286,0	152287,4		
Питома вага в капіталі, %	8,09	10,19	10,78	10,38	11,89	10,29	7,56	7,64		
Середньозважені відсоткові ставки за кредитами для юридичних осіб, %	15,5	16,2	17,6	17,3	19,7	24,4	19,2	17,5		

Джерело: розраховано авторами на основі [18–20].

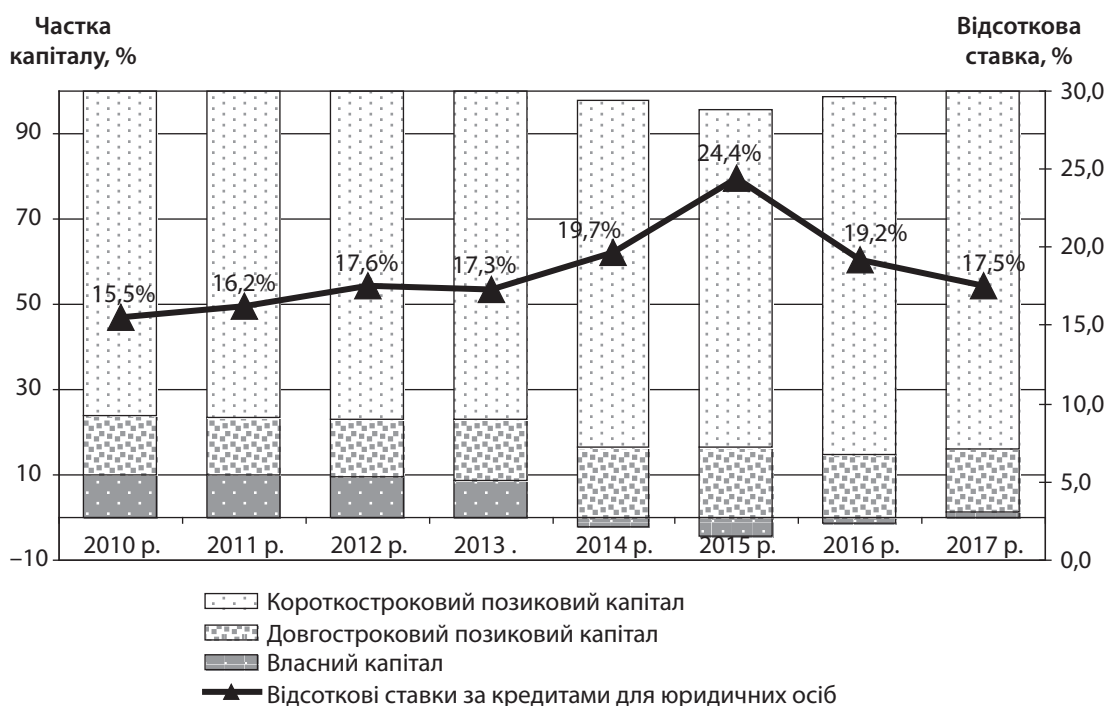

Рис. 1. Динаміка структури капіталу підприємств торгівлі України та рівня середньозважених відсоткових кредитних ставок для юридичних осіб за період 2010–2017 рр., %

Джерело: побудовано авторами на основі табл. 1 і даних [18–20].

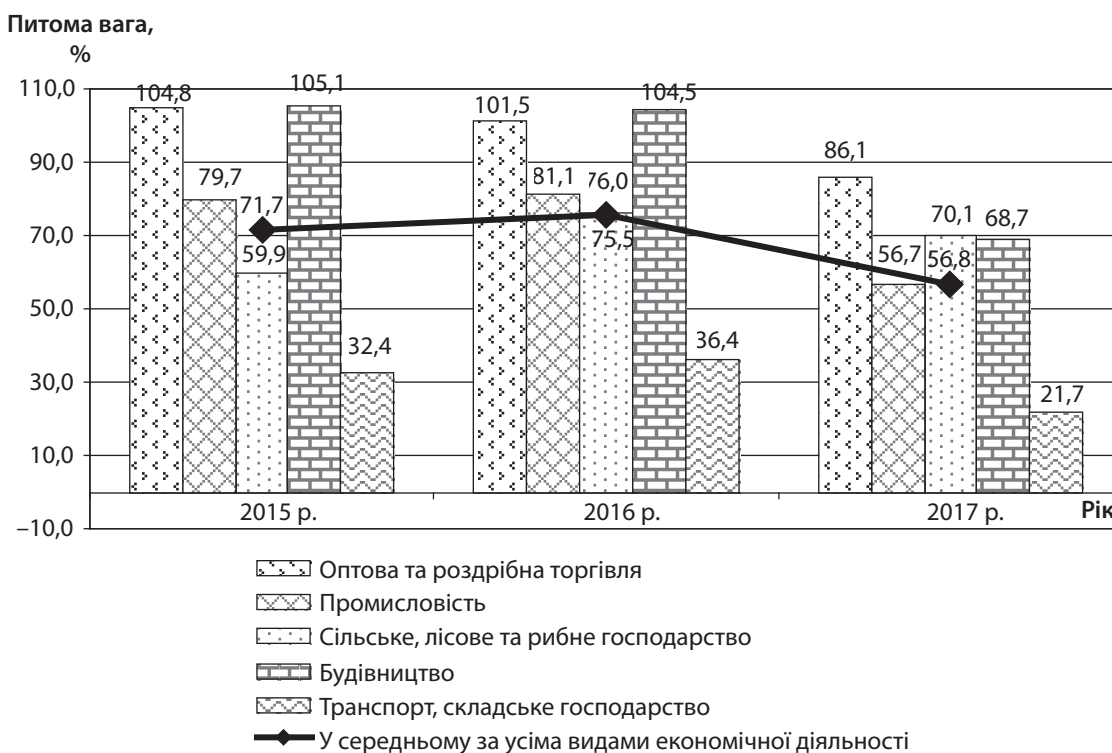

Рис. 2. Питова вага кредитних ресурсів у капіталі підприємств України в розрізі основних видів економічної діяльності у 2015–2017 рр., %

Джерело: побудовано авторами на основі [18–20].

Таким чином, аналіз показав, що протягом досліджуваного періоду спостерігалися різновекторні тенденції у формуванні структури активів і капіталу підприємств торгівлі: відбувалося зростання абсолют-

них сум і питомої ваги довгострокових зобов'язань, короткострокових позикових коштів і поточних зобов'язань, і, водночас, поступово знижувалася сума та частка власних коштів у структурі інвестованого

в активи капіталу аж до 2016 р. Починаючи із 2017 р. уже спостерігаються зрушення в негативних тенденціях і з'являється поки що невисока, але дуже важлива частка власного капіталу в торговельних підприємств.

Порівняльний аналіз формування структури капіталу підприємств України за основними видами економічної діяльності за останні три роки (2015–2017 рр.) засвідчив, що тільки підприємства оптової та роздрібною торгівлі поряд з будівельними компаніями, на відміну від підприємств промисловості, сільського господарства, транспорту, використовували переважно позикові кошти для фінансово-ресурсного забезпечення своєї господарської діяльності у 2015–2016 рр., а у 2017 р. намітилася тенденція до зниження частки позикового капіталу та появи власного, що позитивно вплинуло на підвищення рівня фінансової стійкості та незалежності зазначених підприємств (див. рис. 2).

Виявлені ключові тенденції у формуванні фінансової структури капіталу підприємств торгівлі України за досліджуваний період (2010–2017 рр.) призвели до того, що починаючи з 2014 р. позиковий капітал майже витіснив власні кошти торговельних підприємств, а висока ціна кредитних ресурсів на фінансовому ринку суттєво вплинула на зниження рентабельності використання необоротних та оборотних активів, профінансованих переважно за рахунок залучених позикових коштів. Це також спричинило зростання середньозваженої вартості капіталу, фінансового ризику та вплинуло на різке зниження рівня фінансової безпеки, а також підсилило ймовірність виникнення кризових явищ і загроз для підприємств оптової та роздрібною торгівлі України. Негативні явища у формуванні фінансової структури капіталу та отриманих фінансових результатів торговельних підприємств можна пояснити суттєвим впливом зовнішніх чинників, пов'язаних із загальною кризовою політичною та фінансово-економічною ситуацією, що склалася в Україні протягом досліджуваного періоду, зокрема, у 2014–2015 рр.

Також треба враховувати, що статистичні дані, починаючи з 2014 р., надаються Державною службою статистики без урахування результатів діяльності підприємств, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях АР Крим, м. Севастополя, без частини територій у Донецькій та Луганській областях.

З огляду на вищевикладене, пропонуємо розглянути кредитно-грошовий механізм забезпечення розвитку торговельного підприємства як органічну складову фінансово-економічного механізму, який націлений на формування тимчасових фондів позикових ресурсів підприємства, залучених на принципах зворотності, строковості, платності, добровільності, ефективного використання в процесі торговельно-господарської діяльності, яке б забезпечувало окупність позикових коштів та соціально-економічний розвиток суб'єкта підприємництва.

Основними підсистемами та структурними елементами фінансово-кредитного механізму підприємств більшість вчених-економістів вважає: фінансово-кредитні методи, фінансово-кредитні важелі; фінансово-кредитні інструменти, нормативно-правове та інформаційне забезпечення, підсистеми фінансового забезпечення, фінансового регулювання, фінансові показники та індикатори тощо.

Розглядаючи кредитно-грошовий механізм як складову фінансового механізму з урахуванням вимог системного підходу, вважаємо, що він являє собою не довільний набір методів, важелів та інструментів, не механічну їх суму, а їх певну організовану сукупність зі зворотними зв'язками, яка володіє новою якістю, має нові властивості, відмінні від властивостей окремих складових елементів.

На рис. 3 нами виділено ключові важелі та інструменти кредитно-грошового механізму забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі, які безпосередньо пов'язані з ефективним управлінням позиковими фінансовими ресурсами: загальноринкові, інфляційні, цінові та вартісні, часові та просторові, організаційно-технічні, структурно-динамічні, результативні, ризикові.

Зважаючи на високий рівень використання позикового капіталу в діяльності торговельних підприємств України та враховуючи принципові відмінності в економічних характеристиках власних і позикових фінансових ресурсів, оцінюючи можливі наслідки їх впливу на діяльність суб'єктів підприємництва, найголовнішими елементами та критеріями, яким повинна приділятися найбільша увага в розбудові системи та ефективного механізму забезпечення сталого розвитку торговельних підприємств, є:

- ✦ динаміка темпів інфляції;
- ✦ вартість грошових ресурсів на ринку капіталів;
- ✦ рівень депозитних і кредитних відсоткових ставок на фінансовому ринку;
- ✦ умови, форми та методи кредитування та погашення кредитів;
- ✦ імовірність ризиків (інфляційного, валютного, відсоткового, структурного, неплатоспроможності);
- ✦ ефективність використання грошово-кредитних ресурсів у фінансово-господарській діяльності торговельних підприємств та їх вплив на структуру капіталу, фінансову стійкість, незалежність, платоспроможність, соціально-економічний розвиток і зростання ринкової вартості підприємств торгівлі тощо.

Треба враховувати ту обставину, що використання позикового капіталу, окрім позитивного впливу на зростання фінансового потенціалу, розширення обсягів діяльності підприємства, генерує також загрозові фінансові ризики – зниження фінансової

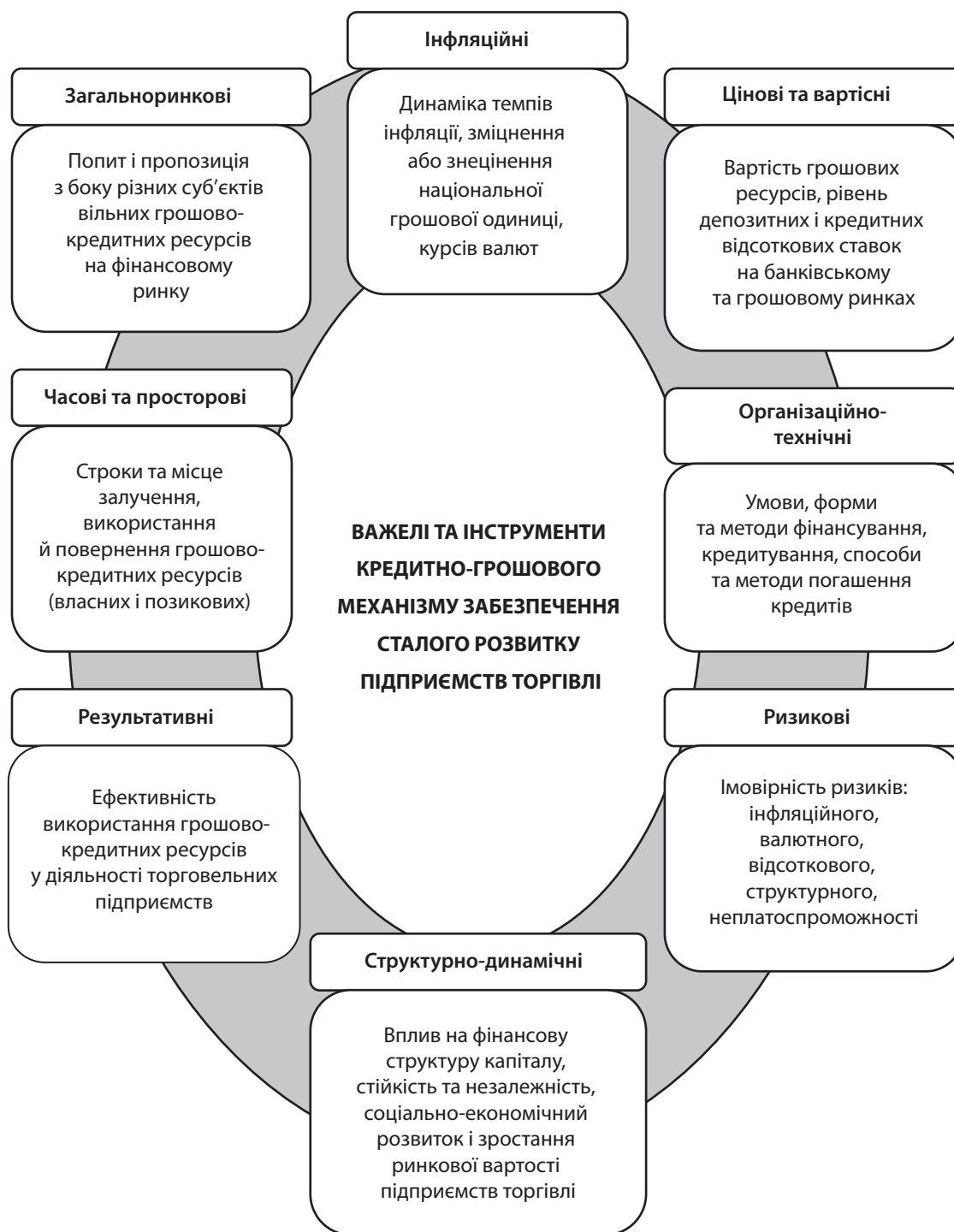

Рис. 3. Структурно-логічна схема формування важелів та інструментів кредитно-грошового механізму забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі

Джерело: авторська розробка.

стійкості та можливу втрату платоспроможності, що знижує рівень фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Недоліком позикового капіталу є також висока залежність його ціни від коливань кон'юнктури фінансового ринку, генерація меншої норми прибутку внаслідок необхідності сплати позикового відсотка за користування кредитними коштами.

ВИСНОВКИ

Трансформація ринкової економіки передбачає забезпечення фінансово-кредитними ресурсами сталого розвитку підприємств за допомогою ефективно діючого фінансово-кредитного механізму, що являє собою сукупність форм, методів, важелів, інструментів формування, інвестування, розподілу та використання фінансових і кредитних ресурсів з метою виконання стратегічних завдань та реалізації соціально-економічної політики держави та господарюючих суб'єктів, що створює організаційні передумови для розподілу та перерозподілу фінансово-кредитних ресурсів, за допомогою якого держава регулює відтворювальні процеси на макро- та мікрорівнях.

Сформований у сучасних економічних умовах фінансово-кредитний механізм являє собою систему фінансових і кредитних методів, важелів, інструментів управління, підсистем нормативно-правового та інформаційного забезпечення та фінансового регулювання з метою реалізації фінансової політики держави та суб'єктів підприємництва, що враховує вимоги системного підходу до його побудови й функціонування та є необхідною умовою для ефективного управління фінансами і кредитом на макро- та мікрорівнях.

У сучасних умовах фінансово-кредитний механізм повинен стимулювати розвиток ринкових відносин у країні з урахуванням інтересів усіх господарюючих суб'єктів. На макрорівні він є складовою частиною системи регулювання економіки за допомогою фінансово-кредитних важелів, де об'єктом регулювання виступають фінансові, кредитні ресурси, інвестиційний процес. А на мікрорівні фінансово-кредитний механізм виступає як система фінансових і кредитних методів управління грошовим господарством підприємств, включаючи прийняття та виконання управлінських рішень як реакції на регулюючий вплив держави відповідно до здійснюваної в країні фінансової політики. При цьому всі суб'єкти управління діють в рамках єдиного законодавства з обов'язковим урахуванням місцевих умов підприємницької діяльності.

Позикові фінансові ресурси є вагомим і необхідним джерелом формування капіталу суб'єктів підприємництва усіх видів діяльності в сучасних умовах господарювання. Особливо це позначилося на діяльності підприємств оптової та роздрібної торгівлі України, в яких питома вага позикових коштів складає майже 90% загального сформованого капіталу.

Об'єктивна необхідність стабільного функціонування та розвитку торговельних підприємств у поточному та довгостроковому періодах об'єктивно вимагає розбудови та ефективної дії внутрішньогосподарського кредитно-грошового механізму, складовими елементами якого є методи, важелі та інструменти, що враховують особливості використання кредитних грошових ресурсів у торговельно-господарській діяльності підприємств, до яких нами віднесено: загальноринкові, інфляційні, цінові, вартісні, часові, просторові, організаційно-технічні, структурно-динамічні, результативні, ризикові тощо.

Вимогами ефективного функціонування кредитно-грошового механізму, зокрема управління позиковими коштами на підприємствах торгівлі, повинні стати:

- ✦ оптимізація фінансової структури активів і капіталу за критеріями мінімізації вартості й ризику;
- ✦ визначення оптимальних строків, форм і методів залучення й погашення кредитів, що спроможні забезпечити належний рівень фінансової стійкості, платоспроможності та фінансової рівноваги підприємства;
- ✦ збільшення рівня рентабельності вкладеного в активи позикового короткострокового та довгострокового капіталу, з урахуванням ризикових, інфляційних і кон'юнктурних соціально-економічних чинників. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Василик О. Д.** Теорія фінансів. Київ: НІОС, 2001. 416 с.
2. **Базилевич В. Д., Баластрик Л. О.** Державні фінанси / за заг. ред. Базилевича В. Д. Київ: Атіка, 2002. 368 с.
3. **Опарін В. М.** Фінанси (Загальна теорія). 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: КНЕУ, 2001. 240 с.
4. **Романенко О. Р.** Фінанси. Київ: ЦУЛ, 2006. 312 с.
5. Фінанси / за ред. С. О. Булгакової. Київ: КНТЕУ, 1999. 174 с.
6. **Берлин С. И.** Теория финансов. М.: Изд-во «Приор», 2000. 256 с.
7. Финансы предприятий / Н. В. Колчина, Г. Б. Поляк, Л. П. Павлова и др.; под ред. проф. Н. В. Колчиной. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. 447 с.
8. Финансы / под ред. А. М. Ковалевой. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Финансы и статистика, 2001. 384 с.
9. **Брайчева Т. В.** Государственные финансы. СПб.: Питер, 2001. 288 с.
10. Фінанси підприємств / за ред. д. е. н., проф. Г. Г. Кірейцева. Київ: ЦУЛ, 2002. 268 с.
11. **Суторміна В. М., Федоров В. М., Рязанова Н. С.** Фінанси зарубіжних корпорацій. Київ: Либідь, 1993. 247 с.
12. **Кірейцев Г. Г., Александрова М. М., Бардаш С. В., Петрук О. М.** Фінансовий менеджмент. Житомир: ЖІПІ, 2001. 274 с.
13. Фінансовий менеджмент / кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. Київ: КНЕУ, 2005. 535 с.
14. Фінанси підприємства / Л. О. Лігоненко, Н. М. Гуляєва, Н. А. Гринюк та ін. Київ: КНТЕУ, 2006. 491 с.

15. Федоров В. М, Опарін В. М, Львовчкін С. В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : монографія. Київ : КНЕУ, 2002. 387 с.

16. Вплив фінансово-кредитного механізму на розвиток суб'єктів господарювання : монографія / Відпов. ред. В. В. Глущенко. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. 358 с.

17. Енциклопедія: бізнесу, економіки, менеджменту / за ред. Р. Дяківа. Київ : Міжнародна економічна формація, 2000.

18. Структура балансу підприємств за видами економічної діяльності станом на 31.12.2010–31.12.2017 рр. Статистична інформація Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

19. Власний капітал за видами економічної діяльності станом на 31.12.2010–31.12.2017 рр. Статистична інформація Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

20. Поточні зобов'язання і забезпечення за видами економічної діяльності станом на 31.12.2010–31.12.2017 років. Статистична інформація Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

REFERENCES

Bazylevych, V. D., and Balastryk, L. O. *Derzhavni finansy* [State finance]. Kyiv: Atika, 2002.

Berlin, S. I. *Teoriya finansov* [Theory of Finance]. Moscow: Izd-vo «Prior», 2000.

Braycheva, T. V. *Gosudarstvennyye finansy* [Public finance]. St. Petersburg: Piter, 2001.

Entsyklopediia: biznesu, ekonomiky, menedzhmentu [Encyclopedia: Business, Economics, Management]. Kyiv: Mizhnarodna ekonomichna formatsiia, 2000.

Fedorov, V. M, Oparin, V. M, and Lyovochkin, S. V. *Finansova restrukturyzatsiia v Ukraini: problemy i napriamy* [Financial restructuring in Ukraine: problems and directions]. Kyiv: KNEU, 2002.

Finansovyi menedzhment [Financial management]. Kyiv: KNEU, 2005.

Finansy [Finance]. Moscow: Finansy i statistika, 2001.

Finansy [Finances]. Kyiv: KNEU, 1999.

Finansy pidpriemstv [Business Finance]. Kyiv: TsUL, 2002.

Kireitsev, H. H. et al. *Finansovyi menedzhment* [Financial management]. Zhytomyr: ZhITI, 2001.

Kolchina, N. V. et al. *Finansy predpriyatiy* [Business finance]. Moscow: YuNITI-DANA, 2001.

Lihonenko, L. O. et al. *Finansy pidpriemstva* [Business Finance]. Kyiv: KNEU, 2006.

Oparin, V. M. *Finansy (Zahalna teoriia)* [Finance (General Theory)]. Kyiv: KNEU, 2001.

“Potochni zoboviazannia i zabezpechennia za vydamy ekonomichnoi diialnosti stanom na 31.12.2010-31.12.2017 rr. Statystychna informatsiia Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy” [Current liabilities and collateral by type of economic activity as of December 31, 2010 - December 31, 2017. Statistical information of the State Statistics Service of Ukraine]. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Romanenko, O. R. *Finansy* [Finances]. Kyiv: TsUL, 2006.

“Struktura balansu pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti stanom na 31.12.2010-31.12.2017 rr. Statystychna informatsiia Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy” [Structure of the balance sheet of enterprises by types of economic activity as of December 31, 2010 - December 31, 2017. Statistical information of the State Statistics Service of Ukraine]. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Sutormina, V. M., Fedorov, V. M., and Riazanova, N. S. *Finansy zarubizhnykh korporatsii* [Finance of foreign corporations]. Kyiv: Lybid, 1993.

Vplyv finansovo-kredytnoho mekhanizmu na rozvytok subiektiv hospodariuvannia [Impact of the financial and credit mechanism on the development of economic entities]. Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina, 2007.

Vasylyk, O. D. *Teoriia finansiv* [Theory of finance]. Kyiv: NIOS, 2001.

“Vlasnyi kapital za vydamy ekonomichnoi diialnosti stanom na 31.12.2010-31.12.2017 rr. Statystychna informatsiia Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy” [Equity by type of economic activity as of December 31, 2010 - December 31, 2017. Statistical information of the State Statistics Service of Ukraine]. <http://www.ukrstat.gov.ua/>